

oud-ambassadeur Nikolaos (Koos) van Dam

‘Als je de taal van een land niet kent, ben je halfblind’

Oud-ambassadeur Arabist Dr. Nikolaos van Dam (68) is een topdiplomaat die tezelfdertijd zowel de belangen van zijn land als van de wetenschap wist en weet te dienen. In zijn Haagse appartement kijkt hij terug op zijn loopbaan. Zijn rustige, weloverwogen uitstraling is niet aangetaast door de gevaarlijke situaties waarin hij zich op zijn diverse buitenlandse posten geplaatst zag.

Door Vera de Jonckheere

Jeugdige overmoed vormde een belangrijk onderdeel van de bagage waarmee Nikolaos van Dam als negentienjarige in de zomer van 1964 in zijn eentje naar het Midden-Oosten afreisde. Maar ook passie en interesse voor het Arabische, al vroeg bij hem gewekt door de fascinerende letters in een studieboek van zijn vader (patholoog-anatoom) die aanvankelijk Arabisch studeerde. In Syrië raakte Van Dam junior diep onder de indruk van de gastvrije vriendelijkheid van de bewoners. Hij logeerde er bij mensen thuis, ondervond hoe de gast bij het eten – ook al is er weinig – altijd vóór gaat en prees zich gelukkig met het gebrekkig Egyptisch-Arabisch dat hij van een langspeelplaat had opgestoken. Zo ontkiemde vijf decennia geleden een blijvende affectie die hem niet alleen nog bijna honderd keer deed terugkeren naar Syrië, maar die uiteindelijk ook leidde tot zijn cum laude afstuderen in Arabische taal en cultuur en politieke wetenschappen, zijn promotie in 1977 en het standaardwerk ‘The struggle for power in Syria’. Dit boek – verboden in Syrië maar wereldwijd aangeprezen als dé bron om het land te kunnen begrijpen – beleefde in 2011 zijn vierde, herziene druk.

Geboren en getogen in Amsterdam, maakte Van Dam pas echt kennis met Den Haag toen hij in 1975 bij het ministerie van buitenlandse zaken solliciteerde. “Ik reisde per bus en stapte uit bij het Provinciehuis. Langs Denneweg, Lange Voorhout, Korte en Lange Poten liep ik naar het departement, toen nog aan het Plein. Wat een prachtige stad, dacht ik. Nadat ik was aangenomen vond ik een huis aan de Carel Reinierszkade tegenover het zwembad met een weids uitzicht over gras- en sportvelden”.

Na zijn pensionering streek hij opnieuw neer in Den Haag, dé uitvalsbasis voor zijn talrijke bezigheden bij onder meer Clingendael, Adviesraad Internationale Vraagstukken, universitaire en internationale instellingen. Van Dam en zijn echtgenote Marinka wonen zes maanden per jaar in groen

en rustig Marlot; de andere helft van het jaar strijken zij neer aan de Costa de la Luz in zonnig Andalusië. In het fraaie Haagse appartement getuigen kleurrijke kunstvoorwerpen en een uitgebreide bibliotheek van zevenentwintig jaar buiten Nederland, in achtereenvolgens de hoofdsteden van Libanon, Libië, Irak, Egypte, Turkije, Duitsland en Indonesië. Slechts onderbroken door een plaatsing op de directie Afrika en Midden-Oosten in Den Haag van 1985 tot 1988. Gezeten onder het vlammend rood van de flamboyante boom op het Wissa Wassef-wandkleed uit Caïro vertelt Van Dam over zijn buitenlandse loopbaan. Niets had zijn jongensdroom ‘de wereld ontdekken’ beter kunnen vervullen. Sinds hij drieënhalfjaar geleden met pensioen ging, is zijn agenda verre van leeg geraakt. Zijn kennis van Syrië en het Assad-regime maken hem tot een vaak geraadpleegde bron voor het ministerie van buitenlandse zaken en diverse (internationale) media en wetenschappers. De lange internetlijst van interviews, artikelen, voorwoorden en lezingen bewijst dat op lauweren rusten niet in zijn vocabulaire voorkomt.

Taal

Een vocabulaire die overigens zeer rijk is. Van Dam spreekt, leest en schrijft in zeven talen. Arabisch (in diverse streekvarianten), Duits, Engels, Frans, Indonesisch, Nederlands en Spaans. Talenkennis is waardevol. “Communicatie komt tot stand bij de gratie van taal. Als je de taal van een land niet kent, ben je halfblind. Van

‘Met het akkoord over chemische wapens heeft Assad zijn legitimiteit herkregen’

alles ontgaat je en met een tolk verloopt een gesprek minder spontaan, als er al geen nuances verloren gaan of aan worden toegevoegd”. Naast officieel Arabisch is de kennis van regionale dialecten, zoals bij voorbeeld van Syrië, Mesopotamië, de Nijlvallei of de Maghreb belangrijk. “Formeel Arabisch kan een afstand scheppen, iemand in de taal van zijn streek aanspreken geeft meer contact”. Wat in de volksmond talenknobbel heet, is beter omschreven met de woorden die zijn gehele loopbaan kenmerken: discipline, affiniteit en enthousiasme. En passie, ook al kwam hij in Indonesië regelmatig met hoofdpijn thuis van het Yogyakarta taleninstituut waar hij wekenlang iedere dag zes uur intensief les kreeg van louter Indonesisch sprekers. Voor de avond lag dan onder meer het ruim 700 pagina dikke Leerboek Indonesisch weer op hem te wachten. “Het vergemakkelijkt de contacten in ieder land als je je de moeite getroost om taal en cultuur te leren kennen. Affiniteit wordt in het gastland onmiddellijk herkend en gewaardeerd”. Uitspraak en klank zijn cruciaal. “Beter een perfecte uitspraak met hier en daar een grammaticale vergissing dan grammaticale perfectie met een slechte uitspraak”.

Ambassadeur

In 1988 werd hij de jongste ambassadeur tot dan toe. In Irak. Intussen zijn er ambassadeurs jonger dan 43 benoemd, maar door de aaneengesloten periode van tweeëntwintig jaar ambassadeurschap, zonder terugroeping naar Den Haag, staat de titel langst dienend nog op Van Dam's naam. Berlijn is de enige Noord-Europese post in de lijst van gezaghebbende plaatsingen. “Eén van de mooiste loopbanen die je je kunt wensen. Geluk gehad – ik zou niet weten hoe ik mij in bij voorbeeld Latijns-Amerika had bewogen – maar buitendien was ik van meet af aan geïnteresseerd in plekken waarvoor bij collega's minder animo bestond: Irak, Libanon, Libië. Er zijn Arabisten die het na één plaatsing in die wereld mooi vinden”. Het beginsel van de juiste man/vrouw op de juiste plaats is niet altijd te realiseren met een relatief klein ambtena-

► Foto: Piet Gispen

renapparaat. “Geschiktheid blijkt pas in de loop der jaren, ná het zogeheten klasje. Of iemand zich tot een goed diplomaat ontwikkelt, hangt vanzelfsprekend af van persoonlijkheid, omstandigheden en ervaringen, maar het onderscheid begint al bij de selectie door de commissie van het jaar in kwestie”. Er zijn topklassen en mindere jaren. Van Dam bleek uit het juiste hout gesneden voor bijzondere situaties. Zijn diplomatieke vuurproef begon in 1980 als eerste ambassade-secretaris in het kruisvat Libanon. “Levensgevaarlijk”. Ter illustratie toont hij een boek met een gapend gat erin. Het lag op zijn bureau in zijn huis in Beirut tijdens de granaataanvallen vanaf Israëlische marineschepen in 1982. “Gelukkig was er niemand thuis: de ravage was enorm”. Terugkijkend beschouwt hij de periode Libanon als gevaarlijker dan zijn ambassadeurschap in Bagdad, waar hij in augustus 1990 – twee jaar na zijn benoeming – de onverwachte Iraakse inval in Koeweit beleefde. Nederlanders in zijn huis in Koeweit zijn vanaf dat moment gijzelaars van Saddam Hoessein. Van Dam houdt het hoofd in de onvoorziene omstandigheden, als altijd, koel. ‘Onvoorzien’ kan niet treffender worden geïllustreerd dan met het evacuatie-noodplan voor de Nederlandse gemeenschap waarin één van de vluchtroutes door Koeweit liep In een interview met Twan

'Het bestaan van een Palestijnse staat is de beste garantie voor de veiligheid van Israël'

de armste gebieden van hun land. In Ankara zag ik nergens zoveel sluiers als rond onze ambassade: de mensen van het conservatieve platteland die visa aanvragen voor Nederland. In vele landen heeft de islam zich aangepast aan lokale tradities, in Indonesië totaal anders dan in Saoedi-Arabië. Op Sumatra heerst onder de streng islamitische Minangkabau nog altijd het matriarchaat. Hindoeïstische tempels weerspiegelen met hun verschillende gestapelde daken de diverse hemels. Die architectuur komt terug in de vormgeving van Javaanse moskeeën. Cultuur maakt combinaties mogelijk”.

Olijfbomen

“We ontdekten de charme van Zuid-Spanje toen we, wonend in Berlijn, op zoek gingen naar licht en zon. In Andalusië, de meest zuidelijke regio van Europa, stuitten we vrijwel direct op het huisje waar we nu de helft van het jaar wonen, Duwayr Azzaytun (letterlijk: olijfhuisje). In de boomgaard staan zeventien meer dan honderd jaar oude olijfbomen. Iedere boom is een kunststuk. Wij leggen de olijven in: eerst twee dagen in het zout om de zuren eruit te trekken, vervolgens in citroen, pepers, knoflook en kruiden naar keuze. Afgelopen herfst heb ik voor het eerst zelf olijfolie geperst”. De wetenschapper-diplomaat vertelt over het nauwgezette procedé alsof zijn gehele loopbaan uit olijven telen heeft bestaan. Discipline, de rode draad in zijn leven. “De olijf moet op het juiste moment geplukt worden en dan zo snel mogelijk – uiteraard koud – geperst. Zodra de olijf van de boom is, start namelijk het fermentatieproces, met verzuring die niet bij de zachte extra-vergine-kwaliteit hoort. Er zijn in Spanje wel 62 olijfbomensoorten met verschillende olie-opbrengsten. De onze heeft een zeer uitgesproken smaak, ik pik hem er zo uit. En (hij schiet in de lach) de kwaliteit is vanzelfsprekend uitstekend”. De eerste oogst bedroeg 44 liter uit 500 kilo olijven. Achtentachtig halve literflesjes onder etiket Van Dam.

Huys voor diens boek ‘In opdracht van Hare Majesteit’ blikte Van Dam vanuit Cairo (waar hij in 1991 ambassadeur werd) terug op de hectische gijzelingstijd: “In een crisissituatie leer je mensen kennen. Bij sommigen valt dat erg tegen, bij anderen ben je juist positief verrast. Ik ben niet snel geschokt, maar dit vereiste de nodige zelfbeheersing”. Zijn hoge irritatiegrens kwam van pas. “Interessant om te zien hoe onzekerheid aan mensen knaagt: niet gevangen, maar er toch niet uit kunnen. Ik heb geleerd dat het goed is alles te proberen, hoe onwaarschijnlijk de kans van slagen ook. Soms lukken onverwachte dingen toch. Van het gegeven dat ik door mijn studie vele mensen van het regime al kende, had ik profijt. De minister van buitenlandse zaken, een sleutelfiguur, had ik voor mijn proefschrift geïnterviewd toen hij nog hoofdredacteur was van een krant”. Op 8 december 1990 mochten de gijzelaars uiteindelijk vertrekken. Bizar genoeg wilden enkele mensen nog allerlei dingen regelen: naar de tandarts of achter de uitvoerdocumenten van hun auto aan. Op 24 december 1990 vertrok Van Dam zelf uit Bagdad. Hij is er niet meer teruggekeerd; de bevindingen van Secretaris-Generaal van de VN Perez de Cuellar over het regime waren te negatief. “Ik heb geen afscheid kunnen nemen”. Dat diplomaten was zouden zijn van

economie en zaken doen, berust op een hardnekkig misverstand. “‘On ne parle pas fromage’ is een achterhaald cliché. Buitenlandse zaken en economie gaan uitstekend samen. Als diplomaat zet je je in voor Nederland wat vaak betekent: voor bedrijven. In Libië en Irak deed ik niets anders. Met louter praten over geld behartig je de economische belangen natuurlijk evenmin optimaal. Via de meer gevoelsmatige band van cultuur, onderwijs, muziek en sport kun je mensen op een positieve manier bereiken”. Volgen enkele overtuigende voorbeelden. Op de Banda-eilanden – waar Jan Pieterszoon Coen c.s. de bevolking in 1621 zo goed als uitroemde – werd voor Van Dam de oranje vlag naast de Indonesische vlag gehesen omdat er iemand van Molukse achtergrond in het Oranje-voetbalteam speelde. In Benghazi, Libië zei een nurkse hotelreceptionist dat er geen kamer beschikbaar was; over de schouder van de man was een tv-scherm zichtbaar waarop zich een voetbalwedstrijd afspeelde. Cruijff, zei Van Dam, intuïtief. Ah, Holanda, zei de zienderogen opvallende receptionist en hij toverde alsnog een kamer tevoorschijn.

Hangijzers

Vorig jaar adviseerde hij voormalig Secretaris-Generaal van de VN Kofi Annan in zijn hoedanigheid als speciaal VN- en Arabische Liga-afgezagt

voor Syrië. Van Dam betreurt dat de internationale gemeenschap zich voor het Syrië dossier volledig heeft gebaseerd op de veronderstelling dat president Bashar al-Assad snel op zou stappen. “Je reinste wishful thinking. De weg naar een politieke oplossing is te vroeg afgesloten; de oppositieroging is – in strijd met internationaal gebruik – zonder meer erkend, terwijl deze slechts een klein deel van Syrië onder controle had. Met het zittend regime wenste men niet te praten vanwege de honderden doden en gevangenen. Zonder praten geen oplossing, sancties zonder dialoog zinloos: politiek moet pragmatisch zijn. Nù, met intussen meer dan 125.000 doden, ruim 2,5 miljoen vluchtelingen en weet ik hoeveel gevangenen, willen zelfs de VS en Rusland praten. Met het akkoord over chemische wapens heeft Assad zijn legitimiteit herkrege en nu is men weer bang voor alle extremistische partijen die steeds sterker zijn geworden”. Praten blijft onder alle omstandigheden elementair, gesprekspartners uitsluiten is op zijn minst contraproductief. Hij ziet het weerspiegeld in de houding ten opzichte van de PLO die ook jarenlang niet werd erkend. “Het bestaan van een Palestijnse staat is de beste garantie voor de veiligheid van Israël. Maar Israël wil geen afstand doen van de West Bank die zij sinds 1967 in handen hebben. Er

wordt, gedoogd door de VS, volop gebouwd. Niemand kan tegen de Israël-lobby op, zelfs Obama niet. Van de door hem in 2009 in Cairo uitgesproken parameters voor een oplossing van het conflict trekken de Israëli's zich niets aan. Internationaal wordt gesproken over een tweestaten-oplossing als minst slechte alternatief, maar Israël wil eigenlijk een Joodse staat zonder Arabieren. Palestijnen worden als tweederangsburgers, zonder gelijke rechten behandeld. En dat wordt ook in Den Haag, de internationale stad van Vrede en Recht, gedoogd”. Zijn goedgefundeerde inzichten over hete hangijzers kan hij als oud-diplomaat vrijuit ventileren. Het levert verhitte discussies op met vertegenwoordigers van de Israël-lobby. Ook Wilders viel Van Dam aan na zijn voordracht voor de hogere Islam-academie in Jakarta. Nuchter constateert Van Dam dat Nederland met zijn koloniën ooit de grootste moslimstaat ter wereld was. “Je zou op grond daarvan in ons land meer kennis over de islam mogen verwachten. Wilders koestert koste wat kost een vijandbeeld, hij noemt de niet per definitie voor hun land representatieve groeperingen in Nederland ‘de’ moslims. Tussen moslims ‘hier’ en moslims ‘daar’ bestaan evenwel grote verschillen. De meeste Nederlands-Marokkaanse moslims komen uit